

Bievnesh jįtsistie vaarjelamme saemien gąetiej bijre

Dihthe vâajnoes saemien kultuvreaerpie

Daate biëvnese lea ussjedamme aajhteridie jïh utniejidie jïjtsistie vaarjelamme saemien gâetijste. Biëvnese doh jeenjemes âtnasovveme diejvesh, laakh jïh mieriedimmieh buerkeste reeremen bijre jïjtsistie vaarjelamme saemien gâetijste.

Bâeries gâetieh leah akte gaaltije gusnie daajroe gâavnese, jïh histovrijh dej bijre lea vihkeles gorredidh bâetijen aajkan. Bâeries saemien gâetiej tjïrrh maektebe daajroem âadtjodh histovrijen bijre, dovne saemien siebriedahken bijre jïh fuelhkide jïh sliektide mah leah gâetide nuhtjeme. Aajhterh jïjtsistie vaarjelamme saemien gâetijste maectieh badth garmeres ârrodh dehtie kultuvrehistovrijistie maam gorredieh..

Dihthe bööremes vaarjelimmievuekie lea jâerhkedh gâetide nuhtjedh. Saemiedigkie sæjhta dan âvteste aajhteridie viehkietidh dejpeli jïh daaletje tïjjem iktedidh gâetine, guktie maahta gâetide nuhtjedh jïh seamma tïjjen dejtie vaarjelidh.

Jïjtsistie vaarjelamme:

Gaajhkh saemien kultuvremojhtesh, aaj gâetieh, jaepien 1917 raejeste jallh bâarasâbpoe leah jïjtsistie vaarjelamme kultuvremojhteselaaken mietie. Gâetieh daejnie vaarjelimmiestaatusinie aktem nasjonaale vaarjelimmieaarvoem utnieh. Vaarjelimmien aajkoe lea ihkuve vaarjelimmiam gâeteste gorredidh. Dan gaavhtan mijjeh gorredibie jïh nænnoestehtebe dam saemien kultuvreaerpiem jïh daajrojde saemien aerpieviekien jïh histovrijen bijre. Jïjtsistie vaarjelamme saemien gâetieh leah vihties daeverh mah saemien histovrijem soptsestieh.

KULTUVRE-MOJHTESELAAKE:

*Kultuvremojhteselaaken § 4
mietie, mubpie lihtse, saemien gâetieh 1917
raejeste jallh bâarasâbpoe jïjtsistie
vaarjelamme. Dej bijre akte gorredimmiedajve
vijhte meeterinie ryökneme gâetien
âlkoeraedteste, v. § 6.*

*Vuartersh kapih telem II
kultuvremojhteselaakesne gusnie
nænnoestimmieh jïjtsistie vaarjelamme
kultuvremojhtesi bijre.*

Mah gâetieh saemien?

Juktie sjæjsjalidh mejtie akte gâetie lea saemien die Saemiedigkie aktem læstoem kriëvenassigujmie dorjeme, mej vööste gâetiem vuarjesje.

Dah kriëvenassh leah:

- histovreles jïh kultuvrelle ektiedimmie
- kultuvremojhtesen funksjovne
- byjreseligke ektiedimmie
- bigkemevuekie
- voenges vuajnoeh

Dihthe vihkielommes kriëvenasse vuarjasjimmesne lea mennie ektiedimmesne gâetie lea, jïh mejtie gâetie lea ektiedamme saemien kultuvrese jïh histovrijasse. Bigkemevuekie jallh arkitektuvre ij leah dihthe vihkielommes juktie utnedh akte gâetie lea saemien.

Mijjeh tjïertestibie gâetien vihkelesvoetem voengesne, gâetiebyjrese mesnie dihthe akte bielie, gâetien histovrije, misse âtnasovveme, gusnie tjââdtje jïh gie aajhterinie orreme. Vihkeles aaj mejtie gâetie lea ektiedamme histovreles heannadimmide, jïh gusnie dihthe tjââdtje voenesne jallh kultuvreatnamisnie.

2012 raejeste Saemiedigkie lea barkeme jįtsistie vaarjelamme saemien gąetieh registreradidh. Illedahke daehtie barkoste bįjesuvvieh Askeladden sįjse, mij lea Rįjheantikvaaren daatabaase kultuvremojhtesidie. Datne goh gąetie-aajhtere maahtah dov gąetieh ohtsedidh daesnie www.kulturminnesok.no.

Kultuvremojhteseaarvoeh

Kultuvremojhteseaarvoeh leah dah aarvoeh jįh kvaliteeth mah kultuvremojhtesinie sįjdtieh. Dah maaje golme kategorijine juakasuvvieh: daajroearvoe, dąąjreseaarvoe jįh ątnoeaarvoe.

Dįhte vihkielommes aarvoe saemien gąetine leah dah dan saemien histovrijen bįjre soptsestieh, gusnie saemieh orreme jįh mejnie giehtelamme dennie sjyöhtehke dajvesne. Jeatjah bielieh gąetiej bįjre leah aaj vihkeles, goh dej rąąlla jįh aarvoe identiteeteevtiedimmesne jįh ektievoetesne. Sąemies gąetieh maehtieh vuesiehtimmien gaavhtan kultuvrelle darjomh sjugniedidh gosse aerpievuekien bigkemevuekieh jįh vytnesjimmievuekieh gorrede.

Gąetien histovrije, mennie ektiedimmesne dįhte lea, gąetien aaltere jįh rįektesvoete aaj vihkeles aarvoeh. Gąetiej ątnoeaarvoe aaj vihkeles.

Jarkelimmieh maehtieh aaj histovrije ąrrodh

Gellie saemien gąetieh leah jeatjahtovveme jaepieh doekoe. Gąetien hammoe, konstruksjovne, materijaaleątnoe, bįjjeskieriegietedimmie, ątnoe jallh byjreseektiedimmie maahta jeatjahlaakan ąrrodh. Aaj byjreske jįh byjrese gąetien bįjre maehtieh jeatjahlaakan ąrrodh. Jalhts gąetie ij leah naemhtie guktie lij aalkoelisnie, jarkelimmieh maehtieh kultuvremojhteseaarvoem

Elvebakken gaertene Balsfjovlesne

Gąetie Gratangesne

utnedh. Jarkelimmieh soptsestieh orre daerpiesvoeti bįjre, mąlsoje tįjįh jįh tsiehkieh mejtie aajhterh leah tjoereme kröhkedh.

Akten gąetien kultuvremojhteseaarvoe vąaroemasse bįjesąvva gosse reereme edtja vuarjasjidh mejtie edtja luhpididh maam akt darjodh. Reereme vuarjesje mennie mieresne soejkesjamme rąajvarimmieh jįh jarkelimmieh sijhtieh gąetien kultuvremojhteseaarvoem biejstedh.

Gorredimmie

Gåetieh bööremeslaakan gorresuvvieh iemie átnoen tjírrh jìh gosse dejtie jaabnan vâáksje jìh gorrede. Áejvieprinsihpe gorredæmman lea dejtie gâetiebielide mah lin gâetesne aalkoelisnie, vaarjelidh dan gâhkese gâarede. Edtja bööremes seam-malaakan gorredidh goh gosse gâetie bigkesovvi. Aajhtere maakta ahkedh gorredimmiem darjodh, goh taahtjoem

Gåetie Deatnusne. Bìhkedimmiem mietie Saemiedigkeste akte soejkesje dorjesovvi juktie gâetiem stuerididh. Rìjhkeantikvaare dispensasjovnem vedti jìs soejkesjem jeakadi.

Gåetie Kåfjovlesne. Dispensasjovne vadtasovvi juktie nuerebe lissiegâetiem ryvestidh jìh orre lissiegâetiem tseegkedh. Dispensasjovne aaj jeatjah jarkelimmieh feerhmi rehpesne, rehpiestravkah, áejviebielkh, isolasjovne jìh bæjhpoe jìh aaj naan orre klaash.

dåvvodh seamma iebnine, klaash dåvvodh, seamma klaerine jìh faerpiesáarhtine máaladidh jìh vielie.

Ohtseme jarkelimmiej bijre

Kultuvremojhteselaaken mietie ij guhte tjoerh skaaram darjodh, irhkedh, jarkelidh jallh jeatjahlaakan aktem jìjtsistie vaarjelamme kultuvremojhtesem biejestedh. Goh aajhtere tjoerh dan ávteste tjirkedidh gorredimmie jìh jarkelimmieh eah nænnoestimmiej vööste dorjesovvh kultuvremojhteselaakesne jallh soejkesje- jìh bigkemelaakesne.

Jis sijnth jarkelimmieh darjodh jìjtsistie vaarjelamme saemien gâetine, tjoerh dispensasjovnen bijre ohtsedh kultuvremojhteselaakeste. Tjoerh dispensasjovnem áadtjodh ávtelen maatah barkojne aelkedh.

Maatah aaj diedtem utnedh jarkelimmiej jìh stuerebe bigkemeráajvarimmiej bijre syökedh jallh bieljelijdh dennie tjìeltine gusnie gâetie lea. Gihtj dan ávteste dovne Saemiedigkiem jìh tjìeltem ávtelen jarkelimmieh darjoeh.tjoerh jarkelimmieh vâåregelaakan jìh seahkarimmine darjodh. Naemhtie datne dov gâetiem bööremeslaakan gorredh.

Jarkelimmiej bijre gâetine

- *Veedtjh raeriem jìh bìhkedimmiem Saemiedigkeste.*
- *Giehtjh bieljelijmie- jallh ohtsemediedtem Soejkesje- jìh bigkemelaaken mietie tjìeltine.*
- *Darjoeh dåvvomesojkesjem*
- *Seedth dåvvomesojkesjem jìh ohtsemem dispensasjovnen bijre Saemiedægkan.*
- *Vihthesth jarkelimmide mah dorjesuvvieh.*

Aelhie gorredimmieraerieh

Gåetien bijre tjuara låaptjode årrodh olles aelkieh råaknodh dan åvteste låapsoes. Daeverh eah byörh viedtjen vööste tjåadtjodh jallh gåetien nuelesne årrodh. Baajh biegekem viedtjide jïh guelpiebielkh gajhkedh.

Vaeltieh bäärhte stråmhpoeh jïh sermiem rehpeste jaabnan. Dellie rehpie guhkebem ryöhkoe, ij dan leevles sjïdth, jïh lopme aelhkebelaakan rehpeste reehkie.

Dov reakta bihkedimmiem åadtjodh

Aajhterh vaarjelamme gåetijste reaktam utnieh raerieh åadtjodh råajvarimmiej jïh gorredimmien bijre dejstie vaarjelamme gåetijste, aaj guktie edtja ohtsemh darjodh jïh aamhtesegjetedim-mievuekiej bijre.

Saemiedigkie sæjhta raeriem jïh bihkedimmiem vedtedh daan sjeikenisnie jïh vuarjasjidh mejtie råajvarimmie sæjhta dispensasjovnem kriëvedh.

Gaskesadth tjïeltine

Gaskesadth aaj tjïeltine gusnie gåetie lea, jis datne bigkemeråajvarimmieh soejkesjeminie aktene jïjtsistie vaarjelamme saemien gåetesne.

Jis stoerre jarkelimmieh gåetine, vuesiehtimmien gaavhtan lissiebigkeme, dellie maahtah dïedtem åtna biëljelidh- jallh ohtsedh soejkesje- jïh bigkemelaaken mietie. Nænnoestimmieh stuv-rehtimmiesoejkesjinie maetieh aaj jarkelimmieh tsevtshedh.

Biëljelimmie- jallh bigkemeohtseme dispensasjovnehtseminie ektine, tjïeltese seedtesåvva. Dah ohtsemem vijriebasse Saemiedægkan seedtieh mij daam kultuvremojhteselaaken mietie giëtede.

Ol' Andersen buvrie Hemnesesne. Dispensasjovne vadtasovvi buvriem sirtedh akten sjehtelesammes sæjjan dåvvomen åvtelen. Akte kriëvenasse lij dah tjoeri buvriem vihtiestidh jïh dåvvodh antikvareles prinsihpi mietie.

Ståapoe Karasjohkesne

Dåvvome buvreste Deatnusne

Buvrie Aarbortesne

Ohtseme Saemiedægkan

Ohtseme jarkelimmiej bijre mah eah soejkesje-
jih bigkemelaakeste feerhmesovvh, ryöktesth
Saemiedægkan seedtesávva mij aktem vuarja-
sjimmiem dorje daaletje laaki jih mieriedimmiej
mietie. Daennie gïetedimmesne akte viêkesjimmi
dorjesávva dej daajbaaletje siebriedahkeligke
krïevenassi jih kultuvreaarvoen gaskem.

Akte nænnoestimmie dispensasjovnen bijre
maahta vuesiehtimmiem krïevenassh utnedh
guktie jih man jijnjem maam maahta jarkelidh.
Aajhtere maahta nænnoestimmiem laejhtedh.
Bïevnesh dispensasjovnefaamoen bijre gaavnh
Rijhkeantikvaaren nedtesæjrojne.

Buvrie Åarjel-Varangerisnie

Darjoeh dâvvomesoejkesjem

Edtja dâvvomem jallh jeatjah râajvarimmieh
jïtsistie vaarjelamme gâetine soejkesjidh jih akte
dâvvomesoejkesje sæjhta akte vihkeles dirrege
ârrodh. Dïhte edtja buerkiestidh mah râajvarim-
mieh mah edtjeh dorjesovvedh jih man stoerre
maaksoeh sjædta.. Dej veajkoej gusnie sjyöhtehke
dispensasjovnem ohtsedh, soejkesje maahta
vâaroeminie ârrodh ohtsemasse. Bïevnesh ham-
moedimmien bijre aktede dâvvomesoejkesjistie,
vuartesjh

www.sametinget.no/gâetievaarjelimmie

Aajhterh dïedtem utnieh gâetiej maaksoej jih
gorredimmien âvteste, jih dïhte dorjesávva næn-
noestimmiej mietie soejkesje- jih bigkemelaakesne
jih kultuvremojhteselaakesne.

Fievsie Skániidesne /Skånland

Antikvareles dâvvome

Edtja jïtsistie vaarjelamme saemien gâetieh
gorredidh jih dâvvodh antikvareles prinsihpi mietie.
Åejvieprinsihpine edtja dan jijnjem goh gâarede
utniehtidh dehtie voestes gâeteste jallh bâeries
gâetiedetaljijste jih barkoem darjodh aerpievuekien
vuekiej mietie.

Jeatjah baakoejgumie edtja dan vaenie jarkelim-
mieh darjodh goh gâarede kultuvremojhtesisnie.

Dåvvome staelleste Deatnusne vytnesjæjjeste Arne Graven

Uvtemes edtja dan vaenie målsodh goh gáarede jïh dajve dah bielieh dâvvodh mah leah arhkenamme. Edtja seamma iebnem nuhtjedh goh aarebi, jïh seammalaakan darjodh jis tjuara, gosse maam akt molse. Vuesiehtimmien gaavhtan tjuara viereldihkie fealloeh nuhtjedh seamma moereste goh aalkoelisnie.

Dokumentasjovne

Vihtiestimmie lea aaj akte vihkeles bielie dâvvomebarkoste jïjtsistie vaarjelamme saemien gâetine. Maahta dam darjodh teekstine jïh guvviejgumie. Lissine maahta guvviedidh jïh möölehtidh.

Vihtiestimmie akte dâarjoe sjædta gâetien histovrijasse, guktie aaj maahta mænngan vuejnedh mij lea jarkelamme jïh molseme.

Dâarjoeöörnegh

Gaajhkh aajhterh jïjtsistie vaarjelamme saemien gâetijste maehtieh Saemiedigkiem ohtsedh dâarjoen bijre. Vielie biëvnesh ohtsememierien bijre jïh goere lea Saemiedigkien gâetiesæjrojne. Ohtsememierie Saemiedigkesne lea siejhmemes gålkoen/rahkan. Vuartesjh www.sametinget.no/stipendh-jïh-dâarjoe

Maahta aaj dâarjoevierhtieh ohtsedh Nöörjen kultuvreaerpeste (Ta et tak), Stiftelsen UNI jïh Fortidsminneforeningen. Lissine sâemies tjïelth jïh fylhketjïelth maehtieh jïjtsh dâarjoevierhtieh utnedh. Laanteburrien âejvieladtjh maehtieh dâarjoem utnedh kultuvremojhtesidie jâarta-burrieatnamisnie.

Govlehtallemebievnesh

Saemiedigkie – Sametinget

Ávjovárgeaidnu 50

9730 Karasjok/Kárášjohka

Tellefovne: +47 78 47 40 00

Telefakse: +47 78 47 40 90

samedigg@samediggi.no

Govlehtallemebievnesh Seksjovnese
gåetievaarjelæmman, gorredæmman
jih kultuvreeatnamasse gaavnh barkiji
nuelesne goevtesisnie Byjrese, areaale
jih kultuvrevaarjelimmie Saemiedigkien
gåetiesæjrosne: www.saemiedigkie.no

Svaalhtesh

Saemiedigkie

www.saemiedigkie.no/gåetievaarjelimmie

Rijhkeantikvare

www.riksantikvaren.no

Kultuvremojhteseregistere

www.kulturminnesok.no

Saemiedigkie - Sametinget

Ávjovárgeaidnu 50

N-9730 Kárášjohka

